HUIS VAN HILDE
Archeologiemuseum Noord-Holland



Willem en Hillegonda van Brederode

De edelste adel van Holland

Provincie Noord-Holland

't Was hij, wiens overoude stam

Uit Graaflijk bloed zijn oorsprong nam:

T was Brederodes heer

(Jacob van Lennep, 1829)

Brederode, de edelste!

Halverwege de 19de eeuw herleefde de aandacht voor de geschiedenis van Nederland en voor de historische bouwwerken. De ruïne van Brederode was in 1860 een van de eerste voorbeelden van nationale zorg voor zulke monumenten. Een jaar later verscheen dit boek van de Alkmaarse schrijver W.J. Hofdijk, die het (middeleeuwse) verleden tot leven trachtte te wekken.



De ruïne van het kasteel Brederode bij Santpoort is een beroemd middeleeuws monument in de provincie Noord-Holland. De stichters en vroegere bewoners, het adellijke geslacht van Van Brederode bestaat niet meer, al heel lang niet. De laatste mannelijke telg, Wolfert van Brederode, stierf kinderloos in 1679, nog geen dertig jaar oud.

Zijn enige broer, Hendrik, had ook geen kinderen – die was dan ook niet ouder dan achttien jaar geworden. Hun zusters erfden allerlei bezittingen, maar hun kinderen waren geen Van Brederodes. Met Wolferts dood kwam een einde aan bijna vijf eeuwen macht en invloed van deze roemruchte Hollandse familie.

Het kasteel van de Van Brederodes: verschillende malen herbouwd, verwoest, weer opgebouwd, onder duinzand bedolven, opgegraven, gerestaureerd en tot Rijksmonument bevorderd. Het is de meest imposante kasteelruïne van ons land. Door de inzet van vele vrijwilligers is de ruïne toegankelijk voor bezoekers.



Want machtig en invloedrijk waren ze, de Van Brederodes. Een oud versje (hoe oud, weten we niet, maar het is van vóór 1800) luidt:

Brederode de edelste, Wassenaer de oudste, Egmond de rijkste, Arkel de stoutste

waaruit blijkt dat ook bij het bredere publiek de Van Brederodes bekend stonden als de absolute top van de Hollandse adel. Toch duikt hun naam pas betrekkelijk laat op, halverwege de 13de eeuw. Willem van Brederode, de man die in deze brochure centraal staat, was de eerste die zich zo liet noemen. Hij bekleedde ook meteen al hoge posities in het graafschap Holland: hij was ridder, kasteelheer, grootgrondbezitter, baljuw van Zuid-Holland, en vertrouweling van de graven Willem II en Floris V. Hij was getrouwd met Hillegonda, dochter van de machtige heer Van Voorne, waardoor hij contacten had binnen de hoge Zeeuwse en Vlaamse adel. Bovendien was hij schatrijk.

Zo iemand kwam natuurlijk niet uit het niets. Willems vader Dirk noemde zich nog geen Heer van Brederode, maar hij was bepaald niet van lage komaf. Hij was lid van de Van Teijlingens, die kastelen bij Voorhout en Warmond bezaten en waarvan men zei dat ze verwant waren aan het Hollandse gravenhuis. Dat kan best waar geweest zijn. Graaf Willem II noemde Willem van Brederode zijn 'bloedverwant', wat toch niet zonder reden geweest zal zijn.

De heren van Brederode kwamen voort uit het geslacht van Teijlingen. Willem van Brederode moet het stamslot van die familie bij Voorhout goed hebben gekend. De burcht van Teijlingen is gebouwd rond 1200, volgens de voor die tijd karakteristieke cirkelvormige opzet. Halverwege de 13de eeuw werd een vierkante plattegrond populair voor kastelen, zoals het Muiderslot en het kasteel van Brederode.



Een stamboom van Adam tot Gouden Eeuw

Alsof dat niet voornaam genoeg was, verzonnen latere schrijvers een afstamming van de Van Brederodes die terugging op de koningen van Troje, en via hun op Adam, de allereerste mens op aarde. Zo'n fantastische stamboom

Willem van Brederode, de eerste van zijn familie die deze achternaam droeg, en de mogelijke bouwer van het gelijknamige kasteel. Over de manier waarop deze reconstructie van zijn gezicht en uitrusting tot stand zijn gekomen, staat meer op p. 22.





Reinoud III van Brederode werd geboren op het kasteel van zijn voorvaderen. Hij was onder meer lid van de Raad van State en raadsheer van keizer Karel V. Naast tien wettige kinderen, waaronder 'de Grote Geus' Hendrik van Brederode, had hij minstens zoveel buitenechtelijke zoons en dochters. Dit portret is van de hand van de beroemde schilder Jan van Scorel.



lieten veel adellijke families voor zich opstellen in die tijd. Zouden de Van Brederodes die fabel zelf hebben geloofd? Ze lieten zich deze bijzondere bloedlijn in ieder geval graag aanleunen, en ze zouden zich altijd blijven beroepen op hun verwantschap met het Hollandse gravenhuis, ook toen dat allang was uitgestorven.

In 1566 tekende een groep Nederlandse edelen protest aan tegen de vervolging van protestanten door het katholieke bewind. De aanbieding van het 'smeekschrift' aan landvoogdes Margaretha van Parma is een befaamde episode in de vaderlandse geschiedenis. Hendrik van Brederode was aanvoerder van de groep en overhandigde de petitie.

Na Willem bekleedden veel van zijn nakomelingen hoge posities. Zijn zoon Dirk was naaste vertrouweling van Floris V; zijn achter-achter-achterkleinzoon Walraven was stadhouder van Holland. Hendrik II van Brederode, bijgenaamd de 'Grote Geus', was al met een privé-legertje aan de Tachtigjarige Oorlog begonnen, nog voordat die officieel uitbrak; zijn halfbroer Lancelot van Brederode hielp in 1573 het belegerde Haarlem verdedigen tegen de Spanjaarden en moest dat met de dood bekopen. Hun nakomelingen deden minder van zich spreken, al was Joan Wolfert van Brederode halverwege de 17de eeuw nog een tijdlang opperbevelhebber van het leger van de Nederlandse republiek. Met zijn zoons, hierboven al beschreven, stierf het geslacht uit.

Maar we gaan terug naar het begin van de Van Brederode-geschiedenis, naar de dynamische 13de eeuw, toen de macht van de Hollandse adel op zijn hoogtepunt was en het kleine graafschap Holland een politieke en militaire speler van betekenis werd.

Joan Wolfert van Brederode was niet alleen zwager van stadhouder Frederik Hendrik, maar ook zijn naaste medewerker in militaire aangelegenheden. Hij eindigde zijn carrière als veldmaarschalk en opperbevelhebber van het Staatse leger.



De stamvaders: Dirk en Willem

Hij kwam al ter sprake: Dirk, de vader van Willem van Brederode. We weten eigenlijk niet veel van hem. Zijn geboortejaar is onbekend, maar zal rond 1175 hebben gelegen. Verschillende malen wordt hij in oorkonden vermeld, waarbij hij nooit als 'Van Brederode', soms als 'Van Teijlingen' en soms als 'drossaard' of 'dapifer' (schenker) werd aangeduid. Een drossaard was een hoge bestuursambtenaar van de Graaf, wat al het nodige zegt over Dirks status. Zijn bijzondere positie, de gunsten van de Graaf en de invloed van zijn familie zullen ervoor hebben gezorgd dat hij een flink kapitaal kon vergaren en grote stukken grond in bezit kreeg, waaronder een stuk duingebied bij Santpoort.



Aardewerk en tegels uit de 13de en 14de eeuw, gevonden bij opgravingen op het kasteelterrein. Er is ook aardewerk gevonden uit de 12de eeuw, wat erop wijst dat hier al gewoond werd voordat het kasteel werd opgericht.

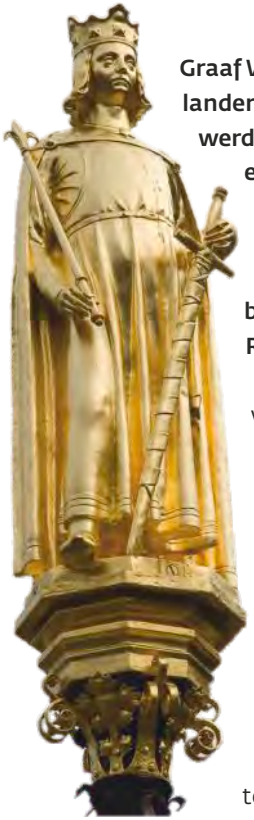
Zijn zoons Willem, Dirk en Floris – de traditionele voornamen van de Hollandse graven! – kwamen in ieder geval terecht in een gespreid bedje.
Dirk verdwijnt na 1230 uit de bronnen en we mogen aannemen dat hij in dat jaar of niet lang daarna zal zijn gestorven. Van Willem, de oudste zoon, weten we veel meer, al is ook zijn geboortejaar onbekend. Dat zal tussen 1225 en 1230 hebben gelegen. In 1244 werd zijn naam, compleet met de nieuwe familienaam Van Brederode, voor het eerst genoteerd in een koopakte. De naam is afgeleid van het hierboven genoemde duingebied bij Santpoort, waar een grote strook woeste grond werd ontgonnen: letterlijk een 'brede rode', een gerooid stuk bos. We weten niet of Willem zelf opdracht heeft gegeven voor die ontginning en de bouw van een versterkt stenen huis of dat het zijn vader Dirk al was. Op deze voorganger van het kasteel van Brederode komen we nog terug.

De carrière van Willem van Brederode

Vanaf 1244 duikt Willem van Brederode voortdurend op in grafelijke oorkonden. Die maken duidelijk dat hij een

In 1844 schilderde Andreas Schelfhout de duinen bij Santpoort, met het toen zichtbare deel van de ruïne van kasteel Brederode. Hoewel dit natuurlijk niet de middeleeuwse situatie weergeeft, krijgen we wel een indruk van de leegte en ongereptheid van het vroegere duinlandschap.





Graaf Willem II van Holland was de enige 'Nederlander' die koning van Duitsland werd. Keizer werd hij nooit, doordat hij de dood vond tijdens een veldtocht tegen de Westfriezen in 1256. Willem van Brederode was zijn belangrijkste legeraanvoerder. Dit 19de-eeuwse beeldje van Willem II bekroont een fontein voor de Haagse Ridderzaal, waarvan hij de bouwheer was.

van de hoogste edelen van Holland was. We kunnen aan de hand van die oorkonden en andere documenten zijn carrière volgen. In 1248 trekt hij mee met zijn 'bloedverwant' graaf Willem II, pas benoemd tot koning van Duitsland, om Duitse concurrenten te bestrijden. Omstreeks 1254 trouwt hij met Hillegonda van Voorne, dochter van de burggraaf van Zeeland. Het jaar daarop koopt hij het ambacht Velsen, vlakbij zijn 'brede rode', en in hetzelfde jaar wordt hij tot ridder geslagen, wat voor een edelman een belangrijke en eervolle stap is. Weer een jaar later is hij bevelhebber van een van de twee legers waarmee graaf-koning Willem tegen de opstandige Westfriezen oprukt.



Van het zegel van Willem van Brederode zijn alleen fragmenten bewaard gebleven. Dit is een reconstructie, waarop hij gehelmd en gewapend te paard zit, zoals het een ridder betaamt. Hij draagt als wapenschild de Hollandse leeuw, met een 'barensteel' erdoorheen om aan te geven dat hij geen volbloed lid van de gravenfamilie was.



Net als de veldtocht van Willem II in 1256 werd een 'wraaktocht' van zijn zoon Floris V in 1272 een mislukking. Willem van Brederode vocht niet meer mee, zijn zoon Dirk, ook al ridder, streed wel aan Floris' zijde. Op dit schilderij van C. Rochussen uit 1856 zien we hoe de jonge Graaf zijn leger oproept om stand te houden.



In 1297 werden de Westfriezen vernietigend verslagen bij het gehucht Vronen, dat sindsdien van de aardbodem is verdwenen. Ook bij deze veldtocht vocht Dirk van Brederode nog mee. Schedels met sporen van zwaardhouwen, in 1991 opgegraven bij Sint-Pancras, getuigen van de slachtpartij. De schedels zijn te zien in de vaste tentoonstelling van Huis van Hilde.

De Koning zelf voert het infanterieleger aan, maar wordt gevangen genomen en vermoord door Westfriese boeren. Willem van Brederode trekt zich daarop met zijn bereden troepen terug op Alkmaar. Of dit hem nu wordt aangerekend of niet, zijn militaire loopbaan lijkt voorbij. Hij zal niet meer deelnemen aan de veldtochten van de nieuwe graaf, Floris V; Willems zoon, Dirk II, vecht wél in de voorhoede van Floris' leger. Willem staat nog wel op de lijst van vermogende edelen die gewapende mannen en

schepen moeten leveren in tijd van oorlog. Ook krijgt hij nog hoge bestuurlijke taken, zoals het bestuur namens de Graaf over Dordrecht en omstreken. Maar hij heeft (en dat was uitzonderlijk voor een hoge edelman) zich niet gemengd in het gekonkel, de complotten en de partijstrijd die Holland in zijn tijd beheersten. Ook hierin was zijn avontuurlijke zoon Dirk anders. Diens wederwaardigheden zouden nog een hele brochure als deze kunnen vullen. Maar we blijven even bij Willem en Hillegonda. In wat voor tijd leefden zij, en hoe zag het graafschap Holland, waar Willem zo'n belangrijke positie had, er toen uit?

Het Holland van de 13de eeuw

Vaak wordt de middeleeuwse maatschappij beschouwd als een samenleving waarin iedereen een vaste, duidelijk omschreven positie had. Je was boer of 'poorter' (stadsbewoner), je hoorde tot de geestelijkheid en was monnik, non of priester, en als je veel geluk had behoorde je tot de kleine minderheid van edelen, die heerste over het lagere volk. Daarboven stond, in het geval van Holland, nog de Graaf, en daarboven weer de koning-keizer van het Duitse rijk, waarvan het graafschap Holland deel uitmaakte. Tot welke stand je ook behoorde, als vrouw had je in die tijd weinig of niets te zeggen. In grote lijnen klopt dit beeld, maar de werkelijkheid was, zoals altijd, een stuk ingewikkelder. Ten eerste is 'de Middeleeuwen' een erg ruim begrip. De maatschappij was in de tijd van Willem en Hillegonda, halverwege de 13de eeuw, een andere dan die in het jaar 1000 of 1500. Holland maakte in de 13de eeuw grote veranderingen door. De Duitse vorst had in Holland nog maar heel weinig te zeggen, en bemoeide zich er ook eigenlijk niet mee. De paus in Rome zat nog veel verder weg, maar had grotere invloed: ook de hoogste edelman vreesde de toorn van het hoofd van de machtige Kerk, die het dagelijks leven van iedereen sterk bepaalde. Monniken en nonnen konden dan in armoede leven, hun kloosters waren rijk én invloedrijk.



'Satellietopname' van Holland rond 1300, met daarop de plaatsen die in de voorafgaande eeuw stadsrecht hadden gekregen. Het graafschap telde toen enkele honderdduizenden inwoners, waarvan een derde in de steden woonde. Het meeste 'woeste land' was ontgonnen, maar een groot deel van het graafschap bestond uit open water.

Hoog en droog op een strandwal, maar aan het riviertje het Spaarne, ontstond Haarlem. Het kreeg stadsrechten van graaf Willem II in 1245 is daarmee een van de oudste steden in Noord-Holland. De vogelvluchttekening geeft stad en omgeving in die tijd weer. Er woonden toen een paar duizend mensen binnen de muren.



De Hollandse adel van 1250 was nog steeds erg machtig, maar de tijd dat de edelen de absolute heren en meesters waren over de gewone man en vrouw, liep ten einde. Een deel van hun macht ging in die tijd over naar de jonge steden. Plaatsen die in 1200 nog handels-, vissers- of boerendorpen waren geweest, waren een eeuw later kleine steden, met stadsrechten en een paar duizend inwoners. Alkmaar, Medemblik, Beverwijk, Haarlem, Leiden, Delft en Dordrecht zijn voorbeelden van plaatsen die in de 13de eeuw stadsrechten kregen. Nergens anders



De mensen die zorgden voor een groot deel van de welvaart van Holland: de boeren die het land ontgonnen en bewerkten. Een deel van hen was in dienst van de edelen, die hun inkomsten dankten aan de opbrengsten van hun land.

dan in het noorden van Italië en in Vlaanderen lagen zoveel steden bij elkaar als in Holland, al waren ze wel veel kleiner en waren ze qua rijkdom en uitstraling niet te vergelijken met Genua of Gent.

Over het leven van Hillegonda van Voorne, echtgenote van Willem van Brederode, weten we niet heel veel. Als lid van belangrijke adellijke families zal het haar aan niets hebben ontbroken. Deze reconstructie van haar persoon en kleding is gemaakt voor Huis van Hilde; meer daarover op p. 21 en p. 22.



Soms konden adellijke vrouwen grote persoonlijke macht uitoefenen, zoals Aleid, de zuster van graaf Willem II en tante van Floris V. Zij was een tijd lang voogdes van de jonge Graaf. In 1272 kocht ze van de heer van Wassenaar de rechten over Schiedam en liet daar een kasteel bouwen: het eerste van de 'moderne' vierkante Hollandse burchten. Aleids beeld staat voor de ruïne van haar slot.



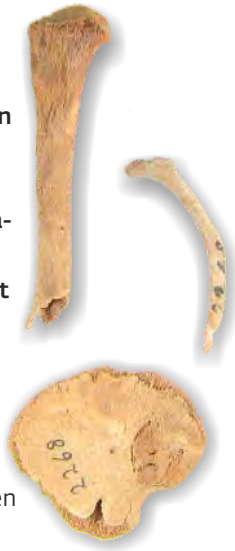
Dat kwam voor een deel door natuurlijke bevolkingsgroei en voor een deel door immigratie. Beide hingen samen met de grote ontginningen van de Hollandse veengebieden, begonnen in de 10de eeuw en rond 1300 zo goed als voltooid. Het graafschap dat rond het jaar 1000 nog voor een groot deel uit moeras bestond, was in een paar eeuwen tijd een land van akkers en weilanden geworden.



Hier zal Hillegonda zijn opgegroeid: de burcht van de heren van Voorne in Oostvoorne. Net als Teijlingen (p. 3) was dit een 'ronde' burcht, maar dan gebouwd op de natuurlijke hoogte van een duin. Het kasteel moet in de tijd dat het werd gebouwd – rond 1150 – een van de machtigste van Holland zijn geweest.

Netwerk door huwelijk

Overal waren in dat land in diezelfde tijd de eerste stenen gebouwen verrezen: kerken in de dorpen en steden, en op het platteland een enkel klooster en de kastelen van de adel. Een daarvan was Brederode. Het was niet, zoals we nog zullen zien, de enorme burcht waarvan de ruïne nog steeds zo'n indruk op ons maakt. Toch was voor iedereen duidelijk dat dit de woning was van een machtig en rijk heer. Macht en rijkdom gingen (zoals altijd en overal) samen, en de mensen die deze macht uitoefenden en deze rijkdom bezaten, deden er alles aan om dat zo te houden. Daarvoor was niet alleen nodig dat je geboren werd in een adellijk gezin, maar ook dat je een zoon was (bij voorkeur de oudste), dat je geestelijk en lichamelijk de kwaliteiten had van een leider (liefst ook een leider in de strijd) en, niet in de laatste plaats, dat je een netwerk had in de hoogste kringen. Bij het vormen van zulke netwerken speelde de huwelijkspartner een belangrijke rol. Wat dat betreft deed Willem van Brederode een goede keuze, toen hij rond 1254 met Hillegonda van Voorne trouwde.



In het graf van Willem van Brederode werden niet alleen zijn skelet, maar ook de resten van een peuter en een bijna voldragen kind gevonden. Ze zijn eerder gestorven en begraven dan Willem, zijn na diens dood weer opgegraven en samen met hem bijgezet. Het moeten wel jong gestorven kinderen van Willem en Hillegonda zijn geweest, over wie verder niets bekend is.

Het exacte jaar van dit toch belangrijke huwelijk is niet bekend, evenmin als de geboortejaren van bruid en bruidegom. Dat zegt iets over het incomplete bestand aan geschreven documenten uit die tijd. Door een aantal bronnen te combineren, kunnen we wel een schatting maken van Hillegonda's leeftijd toen ze met Willem in het huwelijk trad. Vaak werden jonge edelen al heel jong aan elkaar gekoppeld en trouwden ze als ze een jaar of achttien waren. Hillegonda was echter al een keer getrouwd geweest, met een Zeeuwse edelman, en dat niet alleen: ze had al vier kinderen gekregen tijdens dat huwelijk. Toen haar

Jan III van Arkel was telg uit een machtig Hollands geslacht, dat al in het rijmpje op p. 3 wordt genoemd. Zijn grootvader was een tijdgenoot en 'collega' van Willem van Brederode, zijn vader sneuvelde in de slag bij Vronen (p. 6) en zelf was hij getrouwd met een nicht van Hillegonda van Voorne, Mabelia. Ze werden samen begraven in de Grote Kerk van Gorinchem, waar hun bijzondere grafzerk uit circa 1325 werd opgegraven.





Illustrator Fred Marschall maakte deze impressie van een bezoek van Willem en Hillegonda aan een dienst in de Brederodekapel, hun privé-ruimte in de Sint-Engelmunduskerk in Velsen. Sinds 1255 was Willem eigenaar van heel Velsen én van de kerk. De kerk kreeg de opbrengsten van een deel van Willems grondbezit. In ruil daarvoor baden de priesters en dorpelingen voor het zielenheil van de adellijke familie, voor wie dat heel belangrijk was. Het verzekerde ze van een ereplaats in het hiernamaals.



echtgenoot stierf en zij weer op de huwelijksmarkt voor hoge edelen kwam, kan ze niet jonger zijn geweest dan 20 jaar, en waarschijnlijk één of twee jaar ouder toen ze voor de tweede maal trouwde. Ongetwijfeld hebben zowel haar vader, de burggraaf van Zeeland, en haar voormalige schoonfamilie, de eveneens Zeeuwse Van Renesses, voor haar bepaald wie de meest geschikte kandidaat was. Willem van Brederode, gunsteling van de Graaf, al tegen de dertig lopend en nog nooit getrouwd, moet een zeer begerenswaardige partij zijn geweest. Voor hem bood zij toegang tot invloedrijke kringen in het zuiden van het graafschap. Hun dertigjarig huwelijk was in dat opzicht zeker een succes. Ze kregen zeker vier kinderen, waaronder hun oudste zoon Dirk, die eerder al ter sprake kwam.

Was Hillegonda niet méér dan een schaakstuk in het spel dat de mannen in haar familie en omgeving speelden? We hebben eigenlijk geen idee hoeveel persoonlijke invloed zij had op haar man en diens positie en carrière. Van sommige adellijke vrouwen in die tijd weten we dat ze een zeer zelfstandige rol speelden, zoals Hillegonda's tijdgenote Aleid van Holland, de zuster van graaf Willem II. Zij was echter een uitzondering. Hillegonda zal de hofhouding van de Van Brederodes hebben bestierd, zich voornamelijk hebben onderhouden met andere vrouwen van hoge komaf, en erop hebben gelet dat haar kinderen niets tekortkwamen. Zelf baadde ze ook in de weelde waar haar stand recht op had. Want zij en haar echtgenoot hadden veel (voor)rechten en weinig plichten.



Bij de uitrusting van een middeleeuwse ridder denken we vaak aan een ijzeren harnas. In de tijd van Willem van Brederode was een ridder echter nog gehuld in een maliënkolder, een hemd van tienduizenden ijzeren ringetjes en een gewicht van ettelijke kilo's. Met een dik gewatteerd vest eronder beschermde het de drager enigszins tegen pijlen en zwaardhouwen. Het zwaard was het ridderwapen bij uitstek. Een ijzeren pothelm beschermde zijn hoofd, maar zorgde er ook voor dat de ridder weinig kon zien van wat er om hem heen gebeurde.

Een bevoorrechte klasse

Edelen waren er in verschillende gradaties. Je had mannen die waren voortgekomen uit oude, gevestigde geslachten, zoals Willems grootouders, de Van Teijlingens. Hoe ver hun adellijke stamboom teruggaat, is in nevelen gehuld. Misschien waren hun verre voorvaderen al in dienst bij Karel de Grote of diens opvolgers. Ze waren zonder uitzondering topfunctionarissen in het graafschap. Daarnaast waren er niet-adellijke, maar kundige en succesvolle mannen die hoge posities hadden aan het grafelijk hof, en geleidelijk zoveel gunsten, invloed en vermogen verkregen dat ze gelijkgeschakeld werden



Willem van Brederode kijkt vanaf de transen van zijn kasteel uit over het nog bijna lege landschap van de Kennemer duinen op deze impressie van Fred Marschall.

met de oude adel. Zo moeten tussen 1100 en 1250 veel families hun 'welgeboren' status hebben verkregen. Hetzelfde gold voor mannen die als bereden beroepsmilitair de Graaf dienden. Dit waren de oorspronkelijke ridders, getraind voor de conflicten die bijna permanent werden uitgevochten tussen de edelen onderling, de edelen en hun landsheer, en de graven, hertogen en bisschoppen tegen elkaar. De Middeleeuwen waren geen vreedzame tijd, en zeker in de 13de eeuw werd er voortdurend gevochten. Drie van de vijf Hollandse



Deze prachtige gekleurde illustratie van een ridder-gevecht dateert uit het begin van de 14de eeuw. Hij verbeeldt de slag bij Woeringen (bij Düsseldorf). Daar vochten twee tijd- en standgenoten van Floris V, de hertogen van Brabant en Gelre, in 1288 een bloedige strijd uit. Brabant won.

graven die in die eeuw regeerden, stierven een geweldadige dood.
Het beheersen van de krijgsmanskunst was geen voorwaarde voor de status van edelman, maar gaf hem wel extra aanzien in ieders ogen. Zo'n edele werd vroeger of later tot ridder geslagen. Zoals we zagen, viel ook Willem van Brederode die eer ten deel, vlak voor de veldtocht tegen de Westfriezen die zijn Graaf het leven kostte. Het ridderschap bracht een van de weinige verplichtingen van een edelman met zich mee: het met zijn lichaam, wapens, paard en gevolg dienen van zijn landsheer, de Graaf, in welke strijd dan ook. In een oorkonde staat genoteerd dat hij zich ten tijde van oorlog met een gewapend schip 'met twintig roeiriemen', of met vijftien gewapende mannen en een paar schuiten bij het leger moet melden. Dat een hoge edelman-ridder zelf in de voorste gelederen meevocht en daarbij grote risico's liep, is wel zeker. Willem bracht het er bij de enige veldtocht waaraan hij deelnam, zonder kleerscheuren af.
Een tweede verplichting was het bewonen en bekostigen van een kasteel. Zonder kasteel was je geen echte ridder. Die verplichting zal niet zwaar op Willem hebben gedrukt, de kosten wel. Hij moest die bestrijden uit de opbrengsten van zijn grootgrondbezit, bruidschatten en erfenissen. Andere inkomsten had hij niet: een edelman mocht niet werken voor zijn geld, op geen enkele manier. Daar stond tegenover dat hij geen belasting hoefde

Deze bonte tekening moet een 16de-eeuwse kopie van een middeleeuwse tekening voorstellen. In feite is het een 19de-eeuwse fantasievoorstelling, waarschijnlijk gebaseerd op de opgravingen van 1862. We zien de plattegrond en een aanzicht van het kasteel van Brederode, compleet met beschrijvingen van de gebouwen. Het geheel is rijk gestoffeerd met figuurtjes van ruiters, voetvolk, mensen en dieren.



Een van de oudste foto's van de ruïne is gemaakt in 1870 door A. Braun, niet lang nadat grote delen onder het duinzand vandaan waren gehaald. In deze jaren werd gewerkt aan de consolidatie en (uitgebreide) restauratie van de burcht.



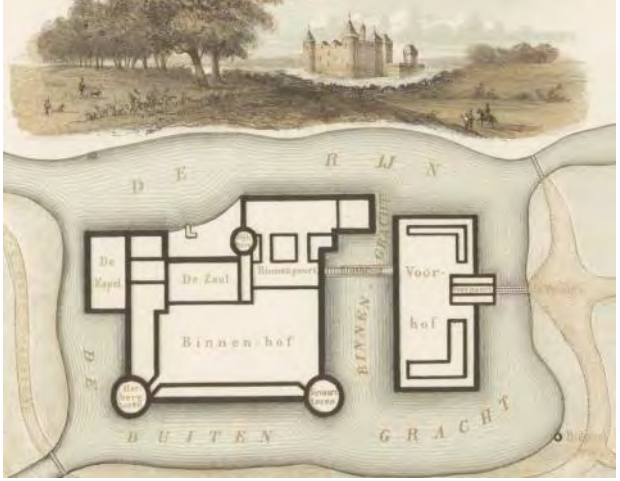
te betalen, behalve aan de Graaf. Als die inkomsten toch niet voldoende bleken te zijn voor de adellijke levensstijl, moest er worden geleend. Dat overkwam Willems kleinzoon Hendrik, die het voorvaderlijk kasteel in de duinen zó grandioos liet uitbreiden dat de bodem van zijn schatkist werd bereikt. Zijn dood in 1345 – hij sneuvelde tijdens een veldtocht tegen de Friezen – verloste hem van zijn financiële problemen.

Het stamslot van de Van Brederodes

Dat brengt ons op het kasteel van Brederode, waarvan de ruïne de herinnering aan het geslacht levend houdt. Wat we vandaag de dag kunnen bewonderen is het resultaat van een 19de-eeuwse, ingrijpende restauratie van de 15de-eeuwse versie van het slot. Het werd verwoest door Spaanse troepen in 1573, tijdens of vlak na het beleg van Haarlem. Misschien was het een wraakactie omdat Lancelot van Brederode de stad zo hardnekkig had verdedigd, maar Spanjaarden én 'Staatsen' sloopten in die tijd wel meer kastelen om te voorkomen dat de ander zich binnen de muren zou verschansen.

De fraaie tegelvloeren van het kasteel die op de tekening op p. 14 zijn afgebeeld, zijn bijna allemaal verdwenen. Een paar eenvoudig betegelde vloeren zijn bewaard gebleven, zoals deze in de hoofdtoren.





Nog voordat rond 1860 begonnen werd met het blootleggen van de resten van het kasteel, was de interesse voor de romantische ruïne gewekt. Deze plattegrond en verbeelding zijn getekend in 1854.

Sindsdien bleef Brederode een onbewoonde ruïne. Niet dat het imposante bouwwerk daarvóór zoveel rust had gekend. Er werd al niet meer gewoond sinds 1492, toen het grondig was geplunderd in een eerdere oorlog. Nog weer een oorlog daarvóór, in 1426, was het gedeeltelijk verwoest. Dat was de versie die in 1354 was herbouwd, omdat het na een maandenlang beleg in 1351 onherstelbaar was beschadigd - het kasteel waarvoor Hendrik van Brederode zich zo in de schulden had gestoken.
Willem en Hillegonda hebben dat allemaal niet meegemaakt; zij hebben niet genoten van de glorie van de grote burcht, maar ook geen tranen gestort om de teloorgang ervan. Zij leefden heel luxueus naar de maatstaven van hun tijd, maar dan wel in de tamelijk sobere stenen toren die de eerste versie van kasteel Brederode geweest moet zijn. Daarvan is, ondanks archeologische naspeuringen, nooit iets teruggevonden. De ruïne van de laatste uitvoering van het kasteel werd na eeuwen van vergetelheid en verwaarlozing gerestaureerd volgens de wat romantische opvattingen van de 19de eeuw. Ze is nu een veelbezocht Rijksmonument.



Het kasteel van Brederode in zijn 14de- en 15de-eeuwse gloriedagen, getekend door Fred Marschall. De verschillende 19de- en 20ste-eeuwse opgravingen liggen ten grondslag aan deze reconstructie.



Dood van een edel paar

Zijn de geboortedata en de huwelijksdatum van Willem en Hillegonda niet overgeleverd, we weten wél wanneer ze zijn gestorven, vrij precies zelfs. Willem ging als eerste, op 3 juni 1285, tegen zijn zestigste levensjaar, een keurige leeftijd voor die tijd – de meeste mannen haalden dat niet. Waaraan hij is gestorven, is niet bekend. Een pijnloos einde was hem zeker niet gegeven, zoals later onderzoek aan zijn skelet uitwees. Ook waar hij overleed, weten we niet, maar dat kan heel goed op zijn kasteel zijn geweest. In ieder geval werd hij begraven in de familiekapel van de Sint-Engelmunduskerk in Velsen, op een paar kilometer van het kasteel gelegen.
De kerk was, net als het hele dorp, zijn privé-eigendom.

De Engelmunduskerk vandaag de dag. De kerk, waarvan een verre voorloper een van de oudste van West-Nederland moet zijn geweest, is in de loop van zijn lange bestaan verschillende malen her- en verbouwd. De kapel van de Van Brederodes bevond zich ongeveer ter hoogte van de kleine uitbouw van het schip.



De gemetselde grafkist van Willem van Brederode, met daarin zijn stoffelijke resten, zoals ze in 1967 werden gevonden onder de Brederodekapel van de Engelmunduskerk in Velsen-Zuid. Het duurde overigens nog jaren voordat de geleerden het eens werden over de identificatie van Willem en zijn echtgenote, die naast hem was bijgezet in een gelijksoortig graf.

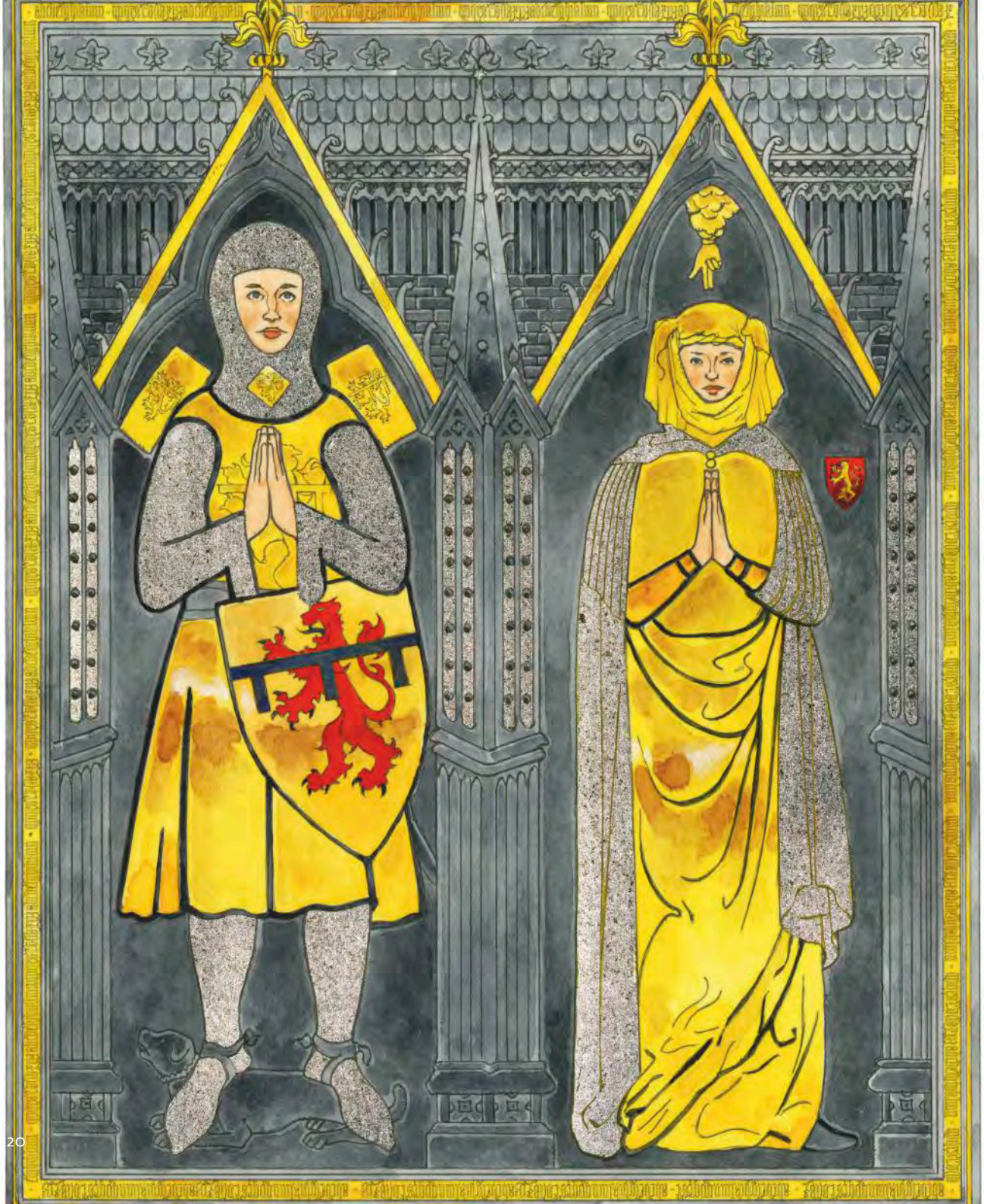




Een onverwachte en opzienbarende vondst bij de opgravingen van 1967 was de grafzerk van Willem en Hillegonda, van wie de namen trouwens niet vermeld zijn op de steen. De steen zelf was zwaar beschadigd en het inlegwerk al lang geleden verdwenen.
Toch was een goede reconstructie mogelijk.
Fred Marschall maakte op basis van verschillende gegevens de tekening op de volgende pagina.

Naast elkaar, zoals tijdens hun leven, in hun graf en op hun zerk: Willem en Hillegonda van Brederode-van Voorne. De laatste overleefde haar echtgenoot 17 jaar.







De skeletten van het echtpaar Van Brederode zijn onderwerp geweest van uitvoerig fysisch-antropologisch onderzoek. Forensisch deskundige Constance van der Linde (rechts) en Jean Roefstra, projectleider van het Brederodeproject, leggen de resten van de edele echtelieden uit op een tafel. Al hun fysieke gebreken, vooral die van Willem, werden in kaart gebracht.

Hillegonda overleefde haar echtgenoot bijna achttien jaar. Zij stierf kort voor de vijfde april 1303, zo'n 70 jaar oud. Ze had in de jaren na Willems dood het nodige meegemaakt: de voortgezette strijd van graaf Floris V tegen de Westfriezen, diens gewelddadige dood in 1296 en de strijd die rond zijn opvolging ontbrandde. Haar zoon Dirk van Brederode en vooral haar kleinzoon Jan van Renesse lieten zich daarbij niet onbetuigd. Als hoge edelen en echte ridders bleven zij intrigeren en vechten; het was hun tweede natuur. Het zal altijd een vraag blijven, wat hun oude moeder/grootmoeder daarvan heeft gevonden. Hillegonda werd bijgezet in het graf van haar man. Niet veel later werd daarop een hardstenen grafsteen



Maja d'Hollosy is al jaren specialiste in het maken van gezichtsreconstructies op basis van bewaard gebleven schedels. Haar werk leidde tot de verbeeldingen van Willem en Hillegonda die op deze en andere pagina's in deze brochure, en in Huis van Hilde te zien zijn.

geplaatst, met de afbeeldingen van het edele paar erin gebeiteld.
De familiekapel en de steen waren allang verdwenen en vergeten, toen in 1967 opgravingen werden uitgevoerd achter de Engelmunduskerk. Daarbij kwamen de fundamenten van de kapel, enkele gemetselde grafkelders, een paar skeletten én de grafsteen tevoorschijn. Archeologen, historici en kunsthistorici bogen zich over de vondsten. Na de nodige discussie over de identiteit van de doden was hun conclusie eensluidend: de grafkelders, de zerk én de stoffelijke resten van Willem en Hillegonda, bekend uit de Hollandse annalen, waren gevonden. Het zijn de vroegste Hollandse edelen van wie de skeletten zijn ontdekt en met (vrijwel) absolute zekerheid zijn geïdentificeerd.

Ruim 30 jaar na de vondst en meer dan zeven eeuwen na hun dood kregen de beide welgeboren echtgenoten een eigen gezicht. Fysisch-antropologe Maja d'Hollosy maakte in 2010 op basis van de schedels en speciaal ontwikkelde technieken van zowel Willem als Hillegonda een gezichtsreconstructie. Sinds 2014 kijkt het echtpaar de bezoekers van Huis van Hilde aan, en herinneren hen aan de glorietijd van de Hollandse ridderadel.

De gezichtsreconstructies van Maja d'Hollosy werden gemonteerd op figuren die door Mieneke van Gogh waren gemaakt, en vervolgens aangekleed door Suzanne Spruijt. Zij maakte met de hand de vaak ingewikkelde kledingstukken voor de reconstructies van Willem en Hillegonda, gebaseerd op oude afbeeldingen. De hoofdkap van Hillegonda is afgeleid van de afbeelding op de grafzerk.



Willem en Hillegonda vandaag de dag: opgesteld in een vitrine in Huis van Hilde in Castricum.



Huis van Hilde

Willem en Hillegonda kunt u ontmoeten in Huis van Hilde, het archeologiemuseum in Castricum. Hier vindt u een vaste tentoonstelling over de archeologie van Noord-Holland, tijdelijke tentoonstellingen en veel (kinder)activiteiten. Huis van Hilde herbergt ook het archeologisch depot van de provincie Noord-Holland. Zo'n 2 miljoen archeologische vondsten die in Noord-Holland zijn gedaan worden hier bewaard en verder onderzocht.

De collectie en documentatie van het archeologisch depot zijn digitaal te bekijken via: collectie.huisvanhilde.nl.

U vindt Huis van Hilde direct naast station Castricum aan het Westerplein 6. Plan een bezoek aan Huis van Hilde via huisvanhilde.nl.



Meer lezen over Willem en Hillegonda en hun tijd?

A. Numan e.a, *De Engelmunduskerk in Velsen-Zuid, resultaten van het onderzoek van 1945 tot heden. Noord-Hollandse Archeologische Publicaties – 10 (2020)*

Thimo de Nijs en Eelco Beukers (red.): *Geschiedenis van Holland, deel I, hoofdstukken 3-6 (2002)*

E.H.P. Cordfunke: *Macht en aanzien, Kennemer adel in de volle middeleeuwen, 1050-1350, (2013)*

E.H.P. Cordfunke: *Floris V, een politieke moord in 1296 (2013)*

Frits van Oostrom: *Maerlants wereld (1996)*

Colofon

Deze brochure is een uitgave van de provincie Noord-Holland.

Tekst: **Evert van Ginkel, TGV teksten en presentaties, Leiden**
Met medewerking van **Jean Roefstra**, provincie Noord-Holland

Vormgeving: **Bannink Publiciteit, Leimuiden**

Castricum, december 2022

Illustratieverantwoording

Archeologische Werkgroep Velsen	18 B
Museum Boijmans- Van Beuningen	6 RB
Bob Brobbel	7 RO
Gemeente Gorinchem	9 O
Huis van Hilde	12, 22 RB, 23
Koninklijke Bibliotheek	8 R, 14L
Mijndert Knoot	9 LB
Nienke van Kuijeren/PNH	omslag
Fred Marschall	10-11, 13 B, 16-17, 20
Studio John Meijer	19 RB
Ministerie BZK	3 LO
Noord-Hollands Archief	14 RO, 15 B
Olav Odé	7 LO
RCE (bewerking Martin Veen/PNH)	19 LB
Rijksstudio Rijksmuseum	2 B, 4 LB, 4 LO, 4 RO, 5 O
Jean Roefstra/PNH	15 O, 18 O, 21 RB
Kenneth Stamp	omslag, 3 RO, 8 RO, 12 RO, 22 LO
Martin Veen/PNH	6 RO
Michiel Verbeek	8 RB
Wikicommons	13 L
Kees Zwaan/PNH	5 B, 9 RB, 21 LB
Uit: J. H. Verhoog, Onvoltooide Roem	6 RM
C.S. Booms/RCE	6 LB

Huis van Hilde
Westerplein 6
1901 NA Castricum
info@huisvanhilde.nl
www.huisvanhilde.nl

